

SITUERING

PROJECTBUREAU HERBESTEMMING KERKEN

20 februari 2020

Projectbureau Herbestemming Kerken

Begeleidingsaanbod voor steden en gemeenten voor haalbaarheidsonderzoek rond de toekomst van parochiekerken

Samenwerkingsverband
VVSG – VLINTER – KCVS
VLAAMS BOUWMEESTER
CRKC-PARCUM

Agentschap ONROEREND ERFGOED en Agentschap BINNENLANDS BESTUUR

context waarin Projectbureau is ontstaan

- Ontkerkelijking, minder priesters, verminderd aanbod aan erediensten
- Groeiende bezorgdheid over toename investerings- en exploitatiekost
- Bijsturing beleid bisdommen : richtlijnen over gebruik parochiekerken, nieuwe pastorale entiteiten
- Wijzigend Vlaams Beleid
 - Eredienstendecreet
 - Conceptnota en omzendbrief Minister Geert Bourgeois
 - Subsidiedecreet niet-beschermd gebouwen van de eredienst
 - Onroerend erfgoeddecreet

Dia 3

NDR1

1 priester 8 dorpen, om de 14 dagen ...

Niek De Roo; 2/12/2014

Diksmuide wil kerken sluiten

De Diksmuidse kerkfabrieken wegen zwaar op de Diksmuidse begroting. De vraag wordt dan ook steeds vaker gesteld: heeft Diksmuide nog al die kerken nodig.

Helpt minder misvieringen in Ieperse deelgemeenten en Heuvelland

Focus/WTV zaterdag 19 oktober 2013

Maar liefst 10 van de 12 Zwalmse kerken én de Wijlegemkapel krijgen een totaal nieuwe bestemming. Een deel ervan zal ook worden verkocht.

Bisschop Antwerpen wil minder kerkdiensten

Dekenaat Wetteren schroeft aantal missen drastisch terug

Van elf misvieringen per weekend nu naar amper drie in 2020. Deze drastische vermindering zal het resultaat zijn van een hervormingsplan in het dekenaat Wetteren. Dat dekenaat, waartoe ook Wichelen en Laarne behoren, telt dertien parochiekerken. Vier van deze kerken sluiten tegen 2017 definitief de deuren. TV Oost

De nieuwe bisschop van Brugge zal beslissen of de Sint-Walburgakerk en de kerk Franciscus van Assisi onttrokken worden aan hun erediensten. Dat blijkt uit het toekomstplan voor 30 kerken in Brugge.

ondertussen op het lokale niveau ...

Voorzichtige formele initiatieven ...

- Herstructurering/opschaling van de parochiale entiteiten
- Opmaak van kerkenbeleidsplannen met langetermijnvisie met o.m. suggesties welke kerken eerst in aanmerking kunnen komen voor nieuwe toekomst

Vaststelling in de praktijk

- veel 'losse eindjes' ... afhankelijk van personen, goodwill, gedrevenheid, inzicht, bezorgdheid
- 'toevallige' voorstellen voor 'toevallige' kerken ...
- geen overdracht van ervaringen, bundeling van expertise, veel tijdelijke oplossingen, amateurisme,
- Vooral 'losse flodders' : heel veel ideetjes voor her- en/of nevenbestemmingen, tegelijkertijd onzekerheid of dat allemaal wel wenselijk, haalbaar, uitvoerbaar, betaalbaar, verantwoord en kwaliteitsvol zou zijn

Projectbureau opgestart begin 2016

Opzet

- Op een structurele wijze aanbieden van begeleide haalbaarheidsonderzoeken
- Directe output : snel duidelijkheid brengen over wenselijkheid/haalbaarheid van suggesties en scenario's
- Vooral : 'losse eindjes' verknopen ... toeleiden naar meer verantwoorde beleidskeuzes

Kandidaatstelling en selectie

- Oproep 'call' via partners van het Projectbureau – gemeente-/kerkbestuur kunnen zich (samen) kandidaat stellen voor een haalbaarheidsstudie voor één of meerdere kerken
- 'Intakegesprek' met lokale initiatiefnemers
- Definitief beslissen over weerhouden van het dossier : stuurgroep met vertegenwoordigers van alle partners

Projectbureau Herbestemming Kerken oprichting 2016

Eerste oproep - 31 januari 2016

Tweede oproep - 15 mei 2016

Derde oproep - 10 februari 2017

Vierde oproep - 22 september 2017

Vijfde oproep - 25 april 2018

Zesde oproep - 15 april 2019

Zevende oproep – 20 april 2020

Samenwerking verlengd tot eind 2021

Projectbureau beëindigt definitief zijn werkzaamheden eind 2021

Procedure na selectie : 3 stappen van het haalbaarheidsonderzoek

- Drie overlegmomenten ter plaatse (extern begeleid en voorbereid)
 - Start-vergadering samen met ontwerpteam : gesprek met opdrachtgevers gemeente/kerkbestuur : alle beschikbare documenten i.v.m. gebouw (archief, opmetingsplannen ..) en intenties/functies (programma, volumes, capaciteiten, verwachtingen, bezorgdheden ...) – eerste (kritische) reflectie + bezoek aan kerkgebouw
 - Scenariovergadering – ontwerp onderzoek : presentie van 3 of 4 ruimtelijke mogelijkheden voor toekomstig gebruik van het kerkgebouw
 - Slotvergadering : verdere uitwerking en gedetailleerde budgettaire doorrekening van wat gemeente/kerkbesturen wensen voor de kerk
- Bezorgen eindrapport en projectdefinitie

Raamovereenkomst

Elk dossier wordt toegewezen aan een gespecialiseerd ontwerpteam

De ontwerpteams werden aangeduid via raamcontract (selectie Vlaams Bouwmeester) : 2 x 3 ontwerpteams voor momenteel 115 dossiers

Financieel

- Begeleiding : 1.500 € + BTW
- Factuur ontwerper : rechtstreeks door gemeente te betalen
 - 3 categorieën : 14.000 – 18.000 – 22.000 € (excl. BTW)
- Subsidie : gebundelde opvolging van toegang tot Vlaamse subsidies (30% via erediensdecreet voor niet-beschermde kerken of 80 % onderzoekspremie erfgoeddecreet voor beschermde kerken)

Opzet : functionele overwegingen

- Eenvoudige administratieve procedure
- Geen lokale verantwoordelijkheden voor 'wetgeving overheidsopdrachten'
- Snelle en gebundelde toegang tot subsidies (opzet, methode, expertise in team, ... beantwoordt aan nodige criteria voor betoelaging) – copy paste voor de aanvrager
- 'Samenaankoop' : interessante prijszetting
- Groot bereik : toegankelijk en ruim verspreid aanbod – voor alle types gemeenten en kerken

Opzet : strategische overwegingen

- Intakegesprek en voorwaarden selectie : duidelijk gesprek over visie, kwaliteit, zinvolheid ... aftoetsen o.m. t.a.v. perspectieven erfgoedaspecten.
- Door raamovereenkomst : inzet van multidisciplinaire en kwalitatieve ontwerpteam – ook voor de kleinste projecten
- Continue aanwezigheid van een externe, onafhankelijke begeleider modereren van het traject, praktijkgericht, coach, horizon verruimen (eigen lokale dossier positioneren in ruimere plaatje ...)
- **Onafhankelijk** haalbaarheidsonderzoek : duidelijkheid verschaffen of plannen haalbaar en betaalbaar ! (alle ontwerpteam hebben ruime praktijkervaring met verbouwen van dit type gebouwen).
- Realistische plannen : vaak scenario's small – medium – large met mogelijkheid tot fasering
- Een haalbaarheidsonderzoek kan dus ook als resultaat opleveren dat het gevraagde programma niet in de kerk kan ! (wegens te duur, ruimtelijk niet inpasbaar etc.)

Strategische overwegingen : opschaling

- Vermenigvuldigen van inzichten, doorgeven van ervaringen, overdragen expertise ... (website, studiedagen)
- Financiële doorrekeningen zijn vergelijkbaar/marktconform (ontwerpers moeten het dossier niet 'binnenhalen' ...). Er kan gezocht worden naar vergelijkbare dossiers ...
- Behouden van het overzicht, monitoren ...

Zwakke plekken

- Interventie beperkt tot 'het betrokken' dossier. Soms te laat, soms niet rijp, ... niet elke kerk is geschikt voor een bepaalde functie ... ?
- Soms evoluerende inzichten : dan toch herbestemming i.p.v. nevenbestemming, bijsturingen in kerkenbeleidsplannen, wisselende politieke meerderheden, ...
- Doorlooptijd wordt bepaald door lokale snelheid (beschikbaarheid digitale plannen, vraag naar tussentijdse participatietrajecten...), derde partners die zich terugtrekken
- Verantwoordelijkheid van het Projectbureau beperkt tot aanleveren van kwalitatief haalbaarheidsonderzoek. Wel aanzet voor uitvoering (projectdefinitie, aanbod tot begeleiden selectie uitvoerend ontwerper), maar geen regie...
- Opvolging gaat zijn 'eigen' (complexe) weg ...

OPROEP	Limburg		Vlaams Brabant		Oost- Vlaanderen		Antwerpen		West- Vlaanderen		TOTAAL		
	B	NB	B	NB	B	NB	B	NB	B	NB			
	1	1		2	1	1		1		1	4	11	
	2		2	1	4	3	1	2	2		2	17	
	3		4	2	1	2	2	1	1	1	2	16	
	4	1	2	3	1	2	3	1	1	1	1	16	
	5	1	3	3	3	3	2	1	1	0	1	18	
	6	1	5	1	1	4	3	4	4	2	12	37	
TOTAAL	4	16	12	11	15	11	10	9	5	22			
	20		23		26		19		27		115		

Stand van zaken eind januari 2020 : 69 haalbaarheidsonderzoeken afgerond

Voorbeelden uit de praktijk

Niet-beschermd kerk

Ruisbroek

Gemeente St. Pietersleeuw

Nevenbestemming met kerkcafé en
Overdekte publieke ruimte verbonden met
het plein

Opgenomen in MJP

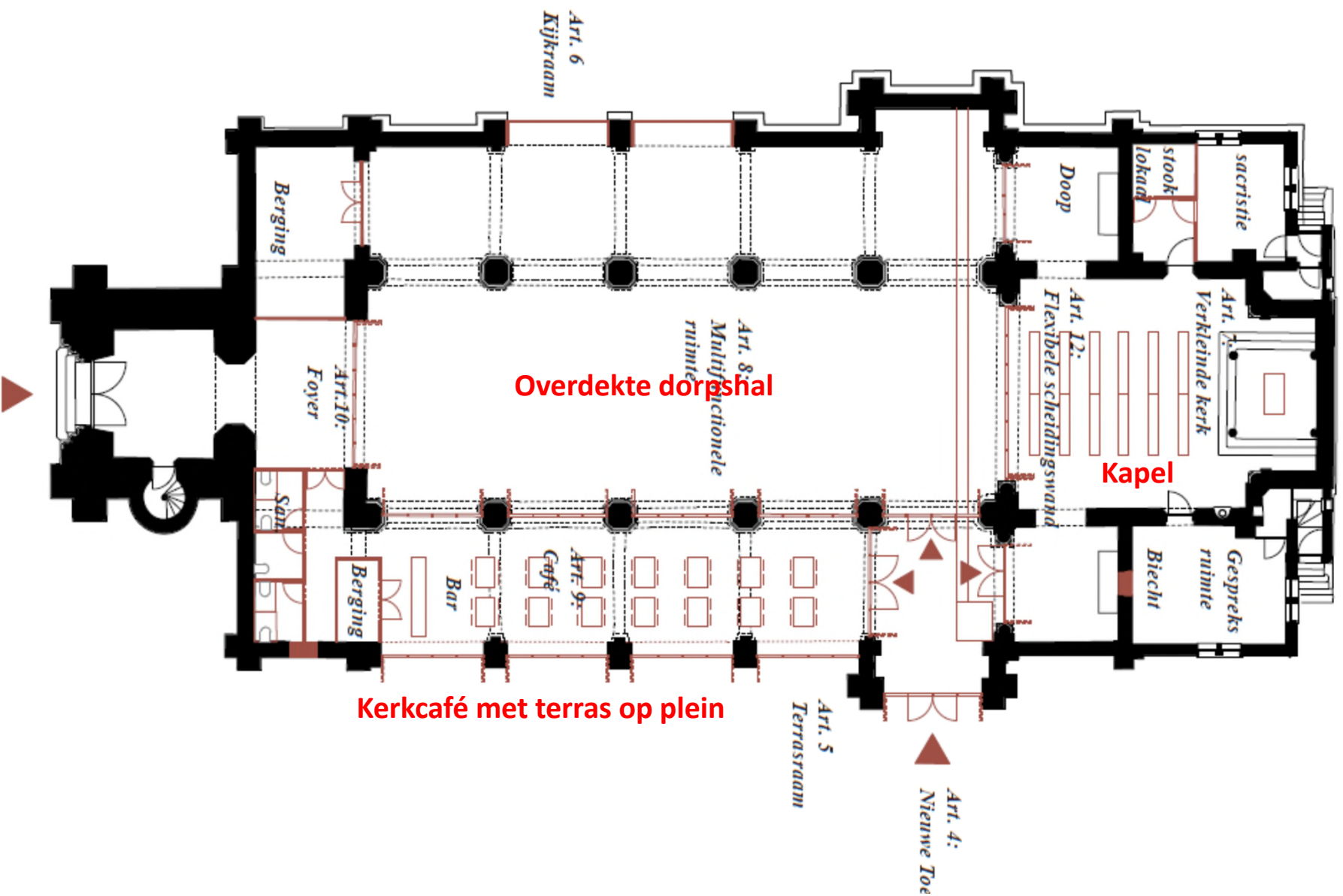

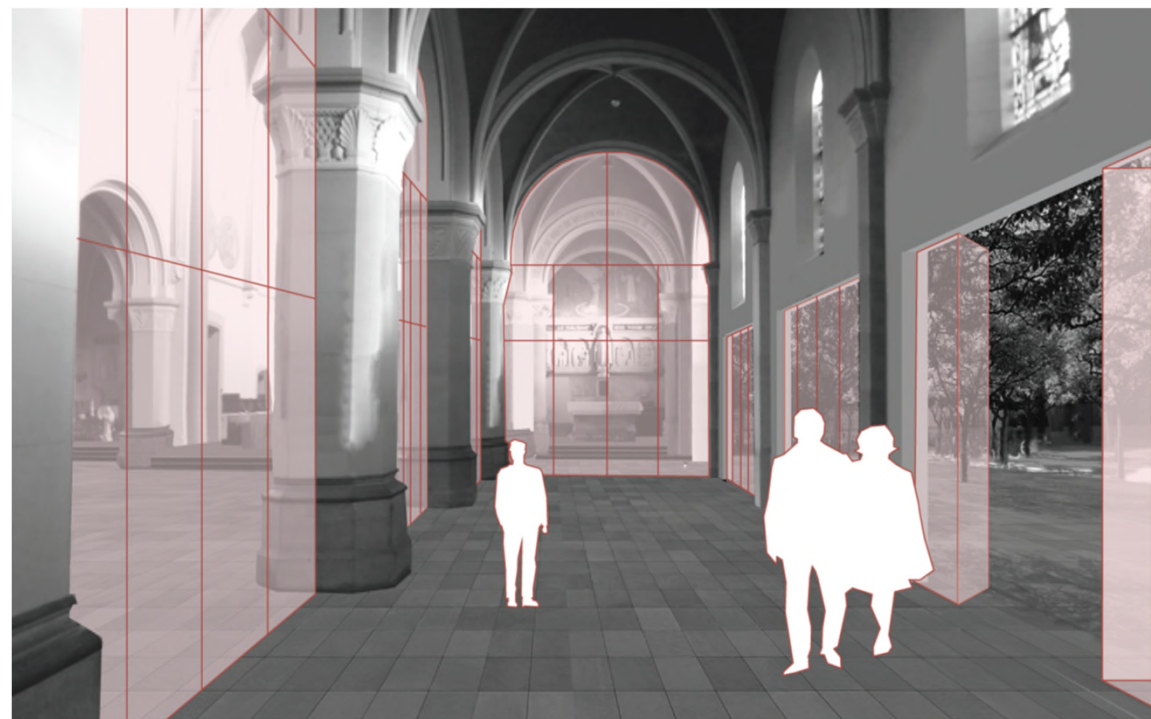
3

5

Beschermde kerk

St.Jozef - Rabot

Stad Gent

Herbestemming voor publieke functies

Met ontsluiting van de kelders.

Opgenomen in MJP

1 Concept

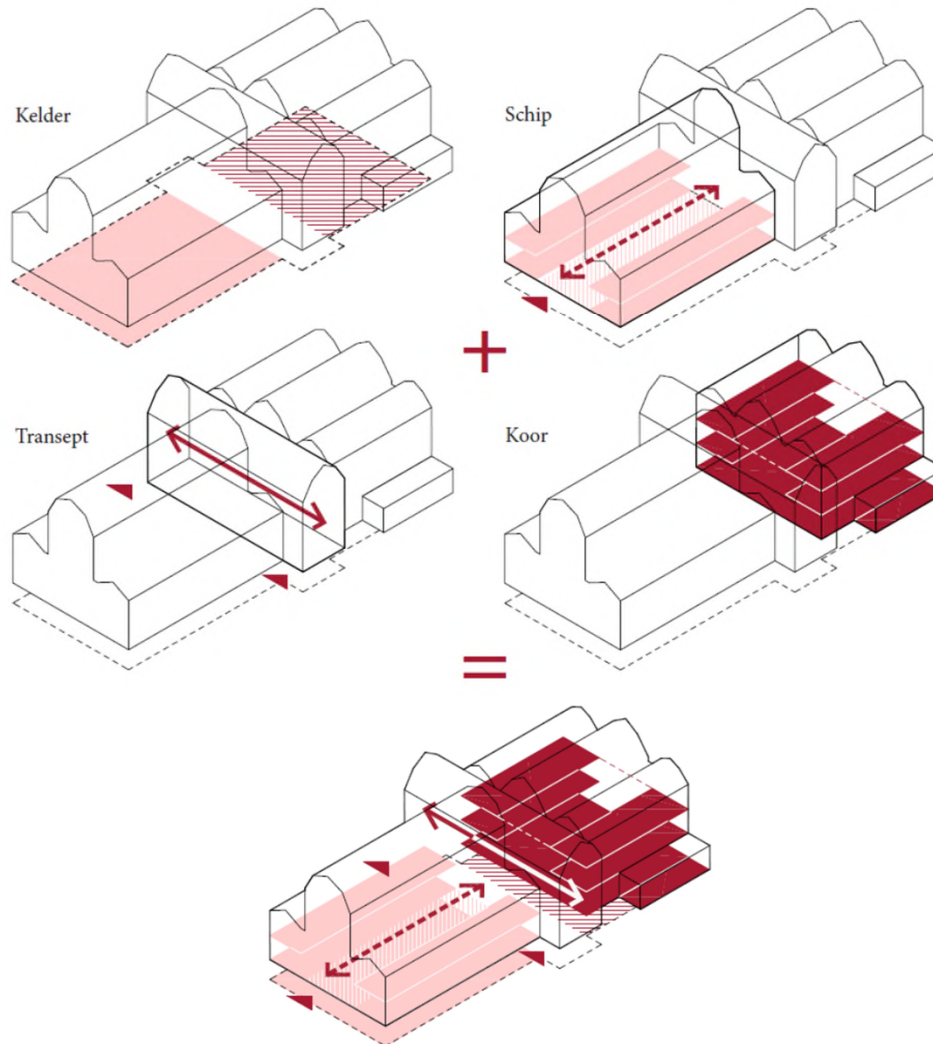
Het ontwerpend onderzoek tast de ruimtelijke condities af voor de huisvesting van een multifunctioneel buurthuis als referentieproject. Hiervoor weerhielden we de scenario's in het koor en de zijvleugels voor de ontwikkeling van de circulatie. De kerkruiimte biedt echter bijkomende programmatische mogelijkheden, ook aangeraakt in de voorafgaande infosessies.

In dit hoofdstuk ontwikkelen we een conceptvoorstel voor het ruimere gebruik van de kerk. Welke bijkomende functies kunnen plaatsvinden in de kerk? Welke functies versterken het socio-culturele karakter? Beide scenario's (koor en zijvleugels) zijn combineerbaar tot een ruimer geheel.

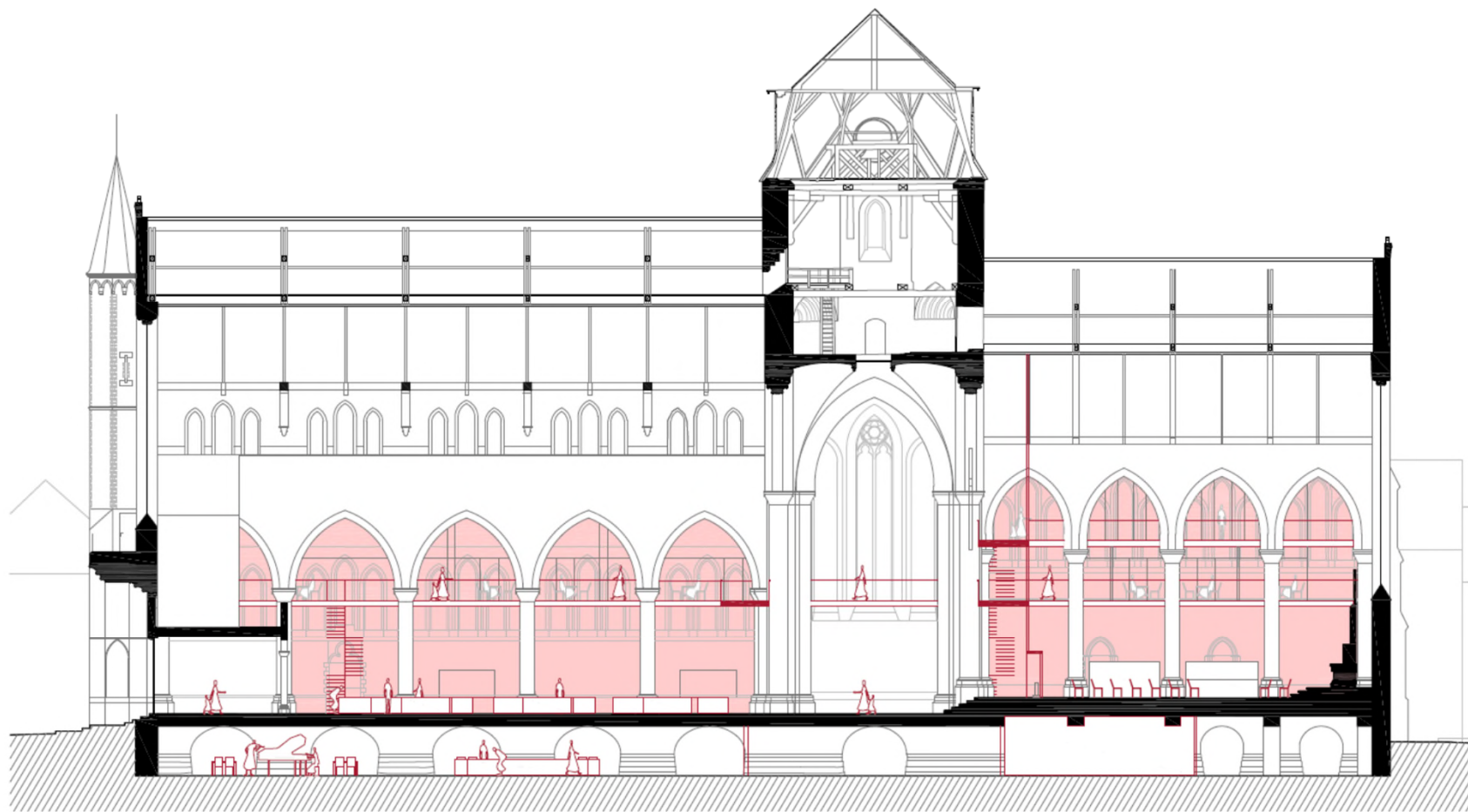
Het geformuleerde conceptvoorstel dient ook voldoende flexibiliteit te hebben. Dit onder meer om fasering toe te laten in de transformatie van de kerk, aanpasbaarheid van de diverse functies van herbestemming mogelijk te maken of omkeerbare transformaties te laten plaatsvinden. Deze flexibiliteit lijkt ons ook een voorwaarde om de slaagkansen van het project te verhogen en ruimte/tijd te laten om het precieze ambitieniveau vast te leggen. Als voorbeeld tonen we diverse groeiscenario's binnen hetzelfde concept.

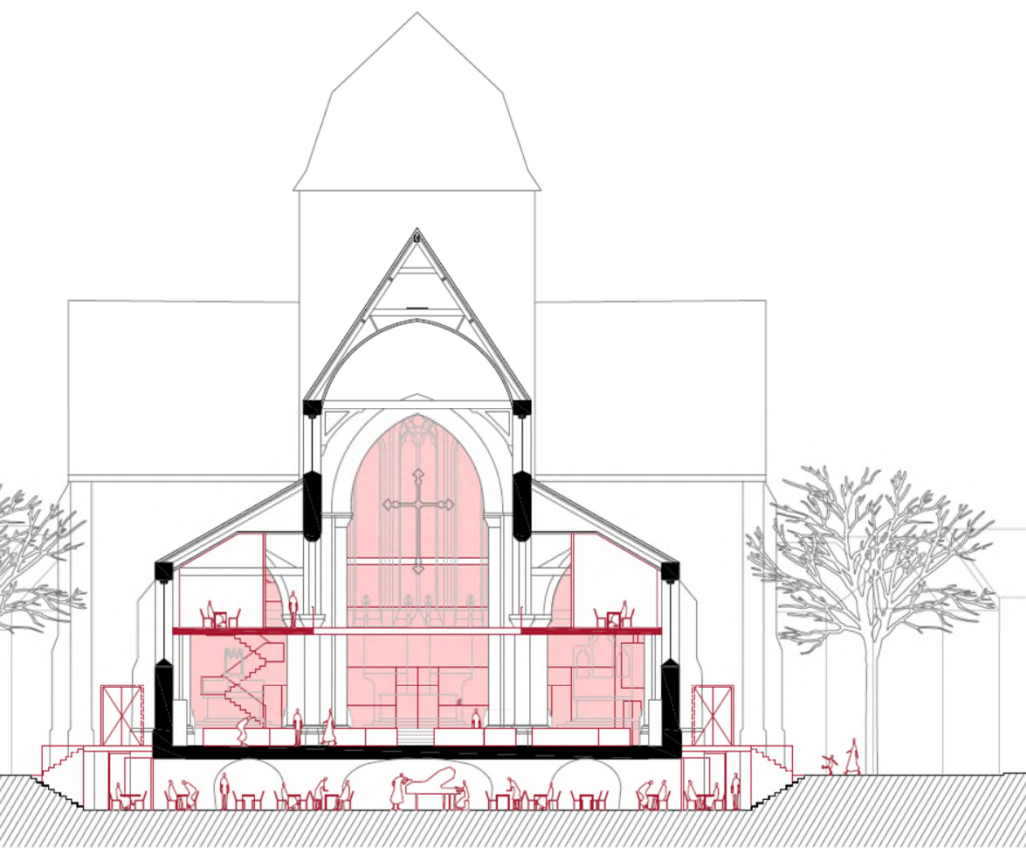
We vertrekken van de basisindeling van de kerk in verschillende bouwdelen om ze verder te 'programmeren': kelder, schip, transept en koor. Ruimtelijk houden we hierbij het latijns kruis vrij en gebruiken we met andere woorden voornamelijk de zijvleugels voor een verdere opdeling van de ruimtes. Tegelijk behouden we hierbij het koor als voornaamste ruimte voor een buurthuis.

STRATEGIE HERBESTEMMING

Inschuiven verdiepingen voor nieuwe functies

Ontsluiten kelderruimtes tot cafetaria, etc. ...

Niet-beschermd

St.Amanduskerk

Stad Roeselare

Herbestemming tot lokale markt en evenementenruimte,
later kerkcafé en

Verbinding via pastorietauin met museum etc.

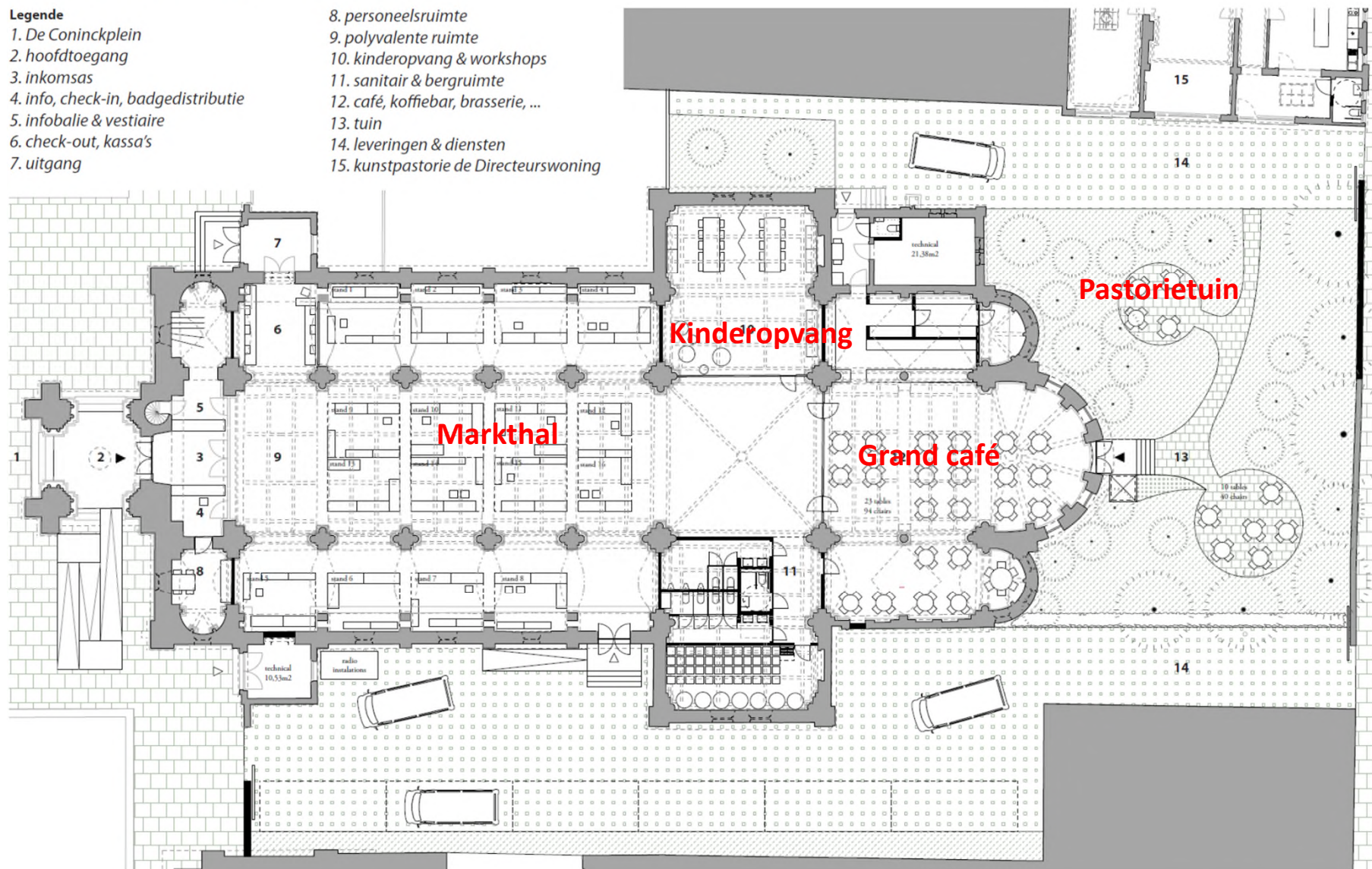
Eerste fase : in gebruik als lokale markt

3.3. Gebruik voor streekproductenmarkt, beurzen, ...

Legende

1. De Coninckplein	8. personeelsruimte
2. hoofdtoegang	9. polyvalente ruimte
3. inkomsas	10. kinderopvang & workshops
4. info, check-in, badgedistributie	11. sanitair & bergruimte
5. infobalie & vestiaire	12. café, koffiebar, brasserie, ...
6. check-out, kassa's	13. tuin
7. uitgang	14. leveringen & diensten
	15. kunstpastorie de Directeurswoning

Niet-beschermd kerk – beschermd dorpsgezicht

Boekhoute

Gemeente Assenede

Nevenbestemming met museum in kinderopvang

Uitvoering in gewijzigde vorm.

Opgenomen in MJP

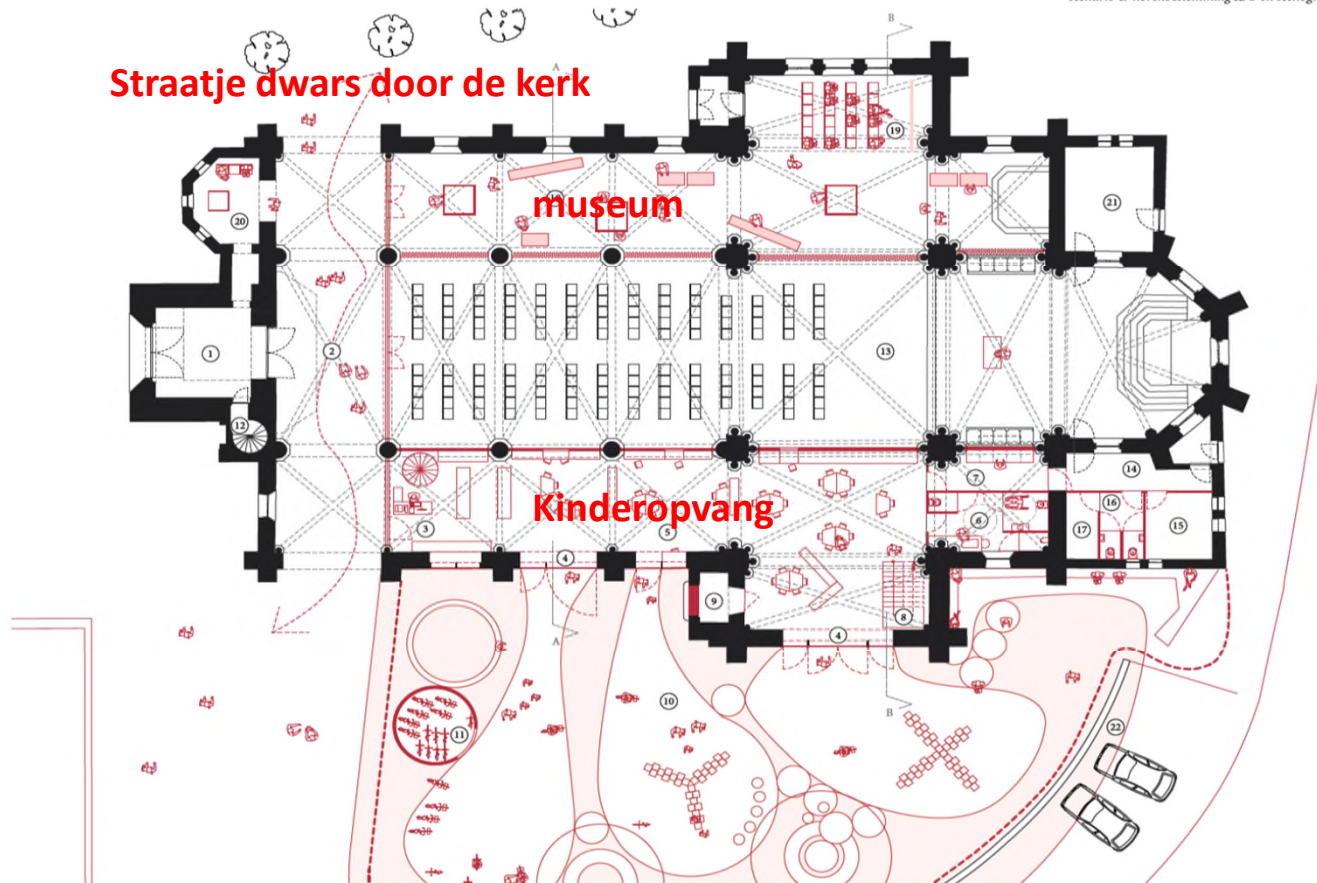
Kerk Boekhoute wordt kinderopvang

08/12/2016 om 06:59 door Chris Thienpondt - [Print](#) - [Corrigeer](#)

■ Een deel van) de kerk van Boekhoute wordt een kinderopvang. Kostprijs: meer dan 1 miljoen euro.

(FOTO: CTE)

GRONDPLAN niv. 0

schaal: 1/200

(01) inkomportaal voorgevel (02) stedelijke passerelle (03) toegang IBO (04) doorgang buitenruimte (05) speelruimte IBO (06) sanitair IBO met verzorgtafel en gehandicapent toilet (07) keuken (08) trap (09) berging bedjes (10) buitenspeelruimte (11) buitenberging (12) torentrap (13) kerk (14) sas (15) sacristie (16) sanitair (17) berging (18) scenografie Boekhout (19) projectie Boekhout (20) permanente scenografie (21) technische ruimte (22) bestaande parkeerruimte

scenario 1/ nevenbestemm

Straatje door de kerk buiten

scenario 1/ nevenbest

Straatje door de kerk binnen

Niet-beschermd schip, beschermd toren

Kwaadmechelen

Gemeente Ham

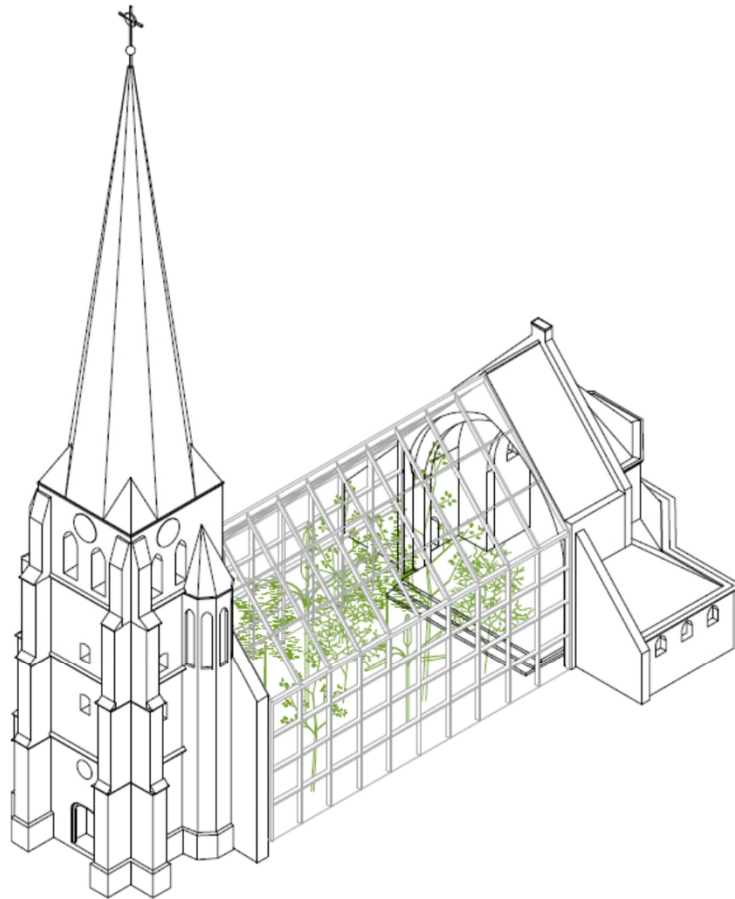
Gedeeltelijke afbraak en maken van nieuwe niet-verwarmde

Overdekte publieke ruimte

Middelen voor gedeeltelijke afbraak
opgenomen in MJP

Voorlopig geen uitvoering : gemeente zoekt
oplossing voor exploitatievraagstuk

**Vervangen van schip van de kerk door niet verwarmde
overdekte glazen dorpshal**

Niet-beschermd kerk

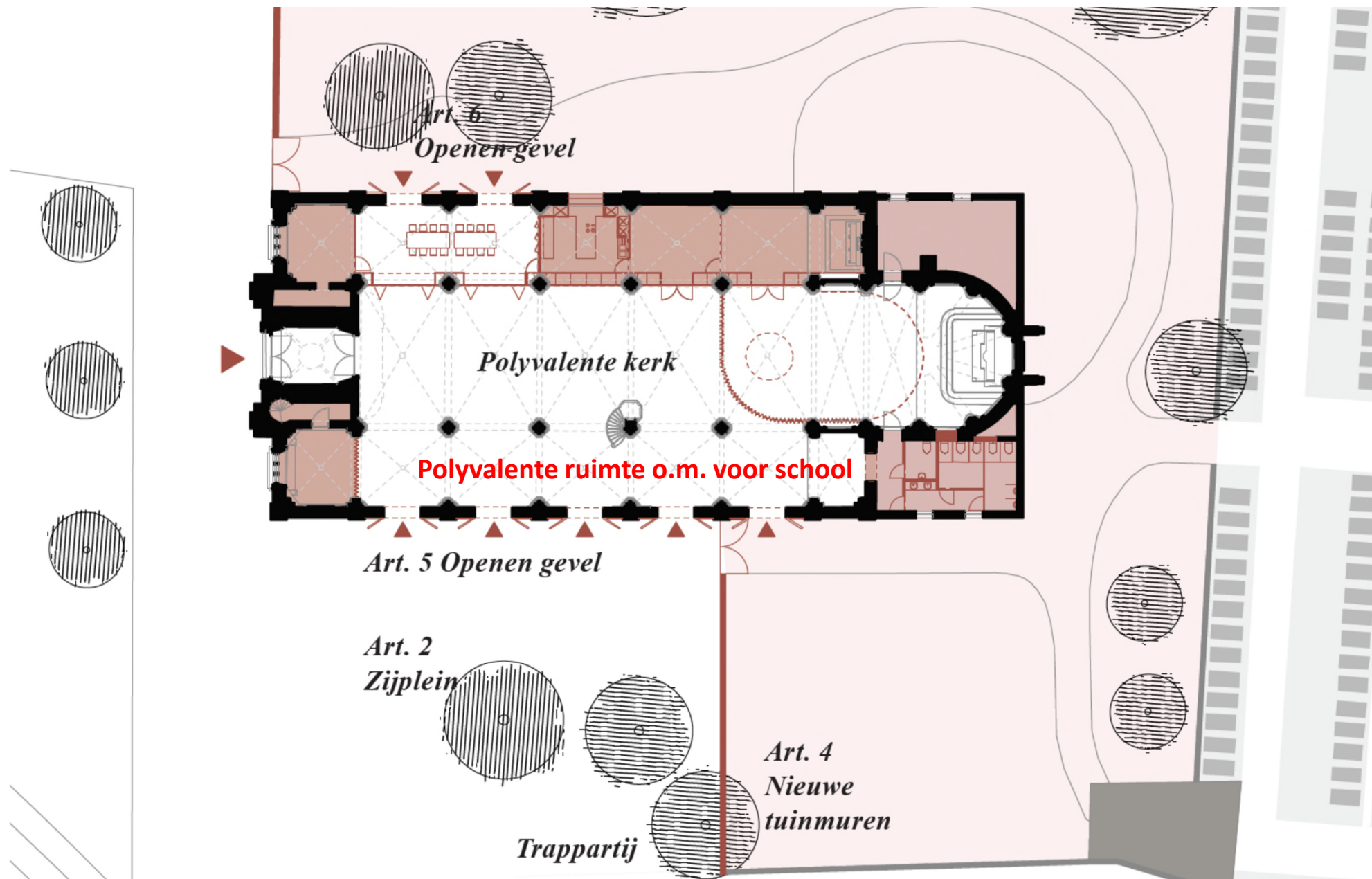
Ruïen

Gemeente Kluisbergen

Herbestemming voor publieke functies en gebruik
door de lokale school

Opgenomen in MJP

Opengemaakte gevel richting plein

Niet-beschermde kerk

OLV kerk

Stadsbestuur Tielt

Nevenbestemming voor culturele manifestaties

Intenties vorig bestuur voorlopig niet
opgenomen door nieuwe meerderheid.

Zijbeuken worden opengewerkt als poreuze overgangszones tussen straat/plein/tuin enerzijds en polyvalente hoofdruimte anderzijds.

Opengemaakte gevel en aanleg parkruimte

Niet-beschermd kerk

Wortegem

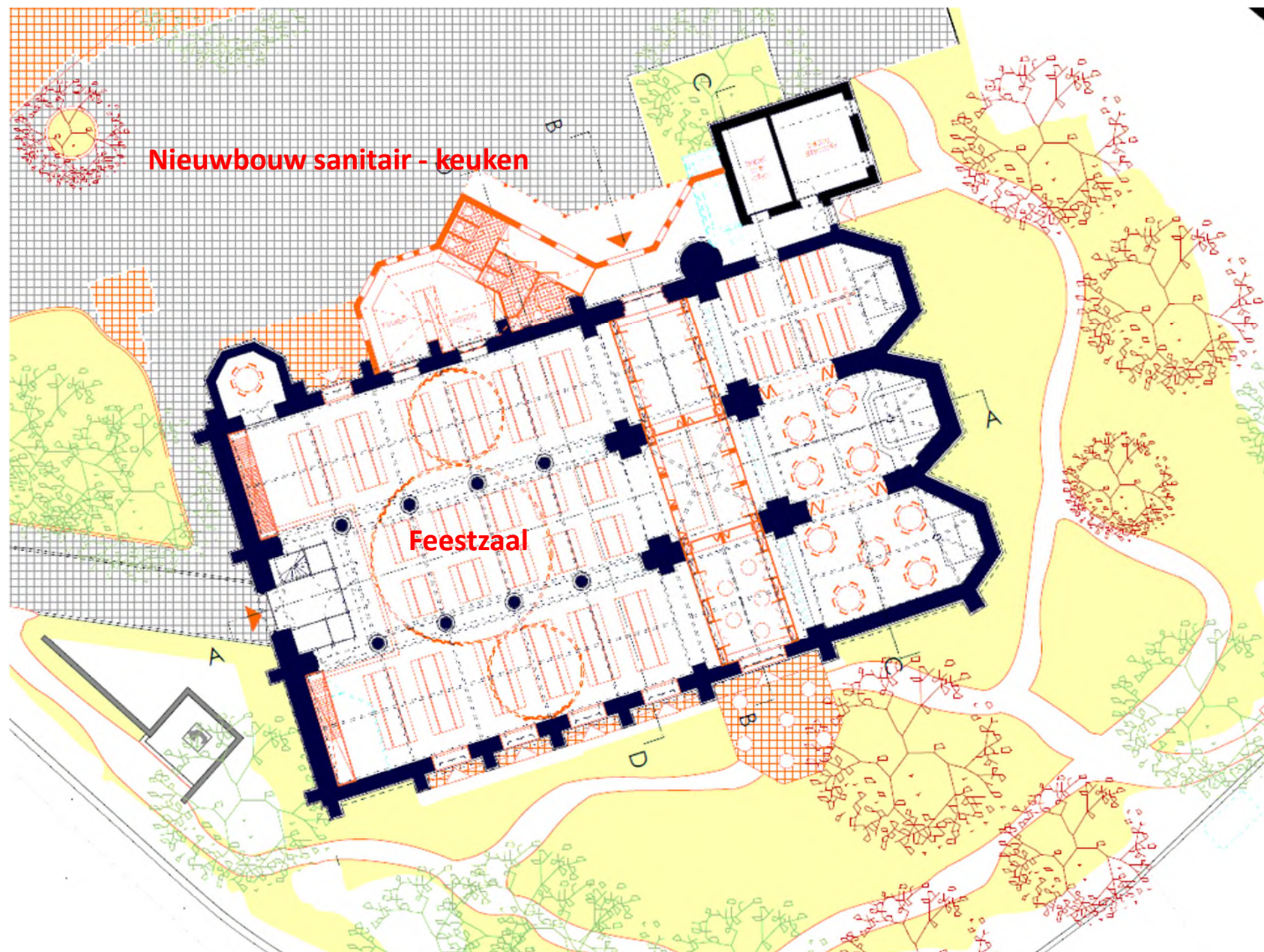
Gemeente **Wortegem-Petegem**

Herbestemming als gemeentelijke feestzaal

Opgenomen in MJP

Vervangt geplande investering op andere plaats

Feestzaal met 'passage' door de kerk op de achtergrond

Evaluatie

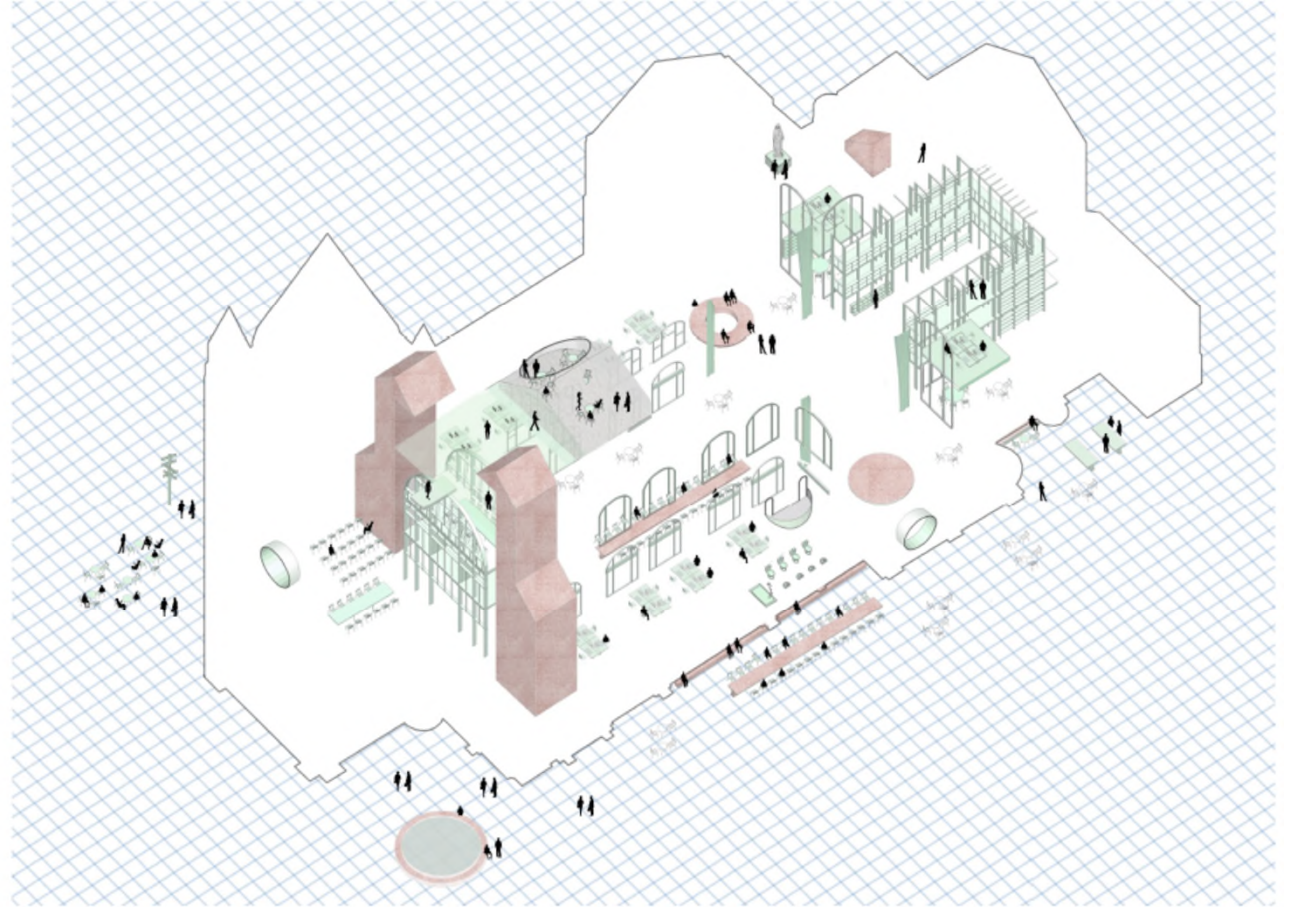
- Heel veel kwalitatieve haalbaarheidsonderzoeken in korte tijd. Duidelijke inzichten voor lokale beslissingen
- Op paar uitzonderingen na (geen consensus bereikt kerkfabriek - gemeente), gewaardeerde aanpak en resultaten. Sommige gemeenten vragen voor nieuwe dossiers opnieuw begeleiding van Projectbureau ..
- Eerste ontwerpteam aangesteld september 2016, eerste onderzoeken afgerond eind 2017. Projectbureau jaagt maximaal aan, maar te vroeg om impact in te schatten. In de meerjarenplannen nakijken hoeveel projecten richting uitvoering gaan
- Projectbureau beëindigt de werkzaamheden eind 2021. Vraag naar externe evaluatie.

Algemene bedenkingen rond de uitvoering van projecten voor her- of nevenbestemming van kerken (ruimer dan dossiers projectbureau)

- Zeer complexe projecten met veel stappen : procedure onttrekken erediens, eventuele eigendomsoverdracht, ruimtelijke context (BPA, RUP), technische voorbereidende studies (stabiliteit, verwarming ...), problematiek oplossingen voor interieurelementen, adviezen i.v.m. erfgoed, ...
- Zeer complexe gebouwen met zowel hoge instandhoudingskost (daken, oppervlaktes als hoge transformatiekost : verwarming/ventilatie, isolatie, onaangepaste ruimtes, ...
- Problematiek afstemming middelen : weinig zinvol om nu te investeren in transformatie als nog belangrijke restauratiedossiers op de wachtlijst staan ...
- Gemeenten worden vaak bevraagd om de kerk 'over te nemen'. Veel gemeenten werken aan een vereenvoudiging van gemeentelijk patrimonium. Geen functies op overschot. In MJP zijn geen middelen voorzien voor extra investeringen om kerken nieuwe toekomst te geven ...

Algemene bedenkingen rond de uitvoering van projecten voor her- of nevenbestemming van kerken (ruimer dan dossiers projectbureau)

- Bij niet-beschermden kerken valt alle subsidie weg zodra het gebouw onttrokken worden aan de eredienst
- Te weinig durf om verantwoord (gedeeltelijk) af te breken
- Geen instrumenten/stimuli om private investeringen of exploitatie aan te moedigen
- Geen structureel antwoord voor tijdelijk gebruik voor kerken waarvoor er geen zinvolle oplossing op korte termijn is ... cf.. Nederlandse aanpak in een paar provincies waarbij het beheer en vermarkten van tientallen leegstaande kerken in één structuur wordt samengebracht ...
- Soms grote inspanningen nodig om draagvlak te verwerven ...

Website www.herbestemmingkerken.be

beheer Kenniscentrum Vlaamse Steden

- Samenbrengen beleidsdocumenten en –ontwikkelingen
- Databank met 350 herbestemde kerken. Raadpleegbaar op functie (wonen, cultuur, welzijn, onderwijs ...)
- Afgewerkte haalbaarheidsonderzoeken raadplegen
- Op zoek gaan naar vergelijkbare uitdagingen : inspiratie, informatie, budgetten ...

WELKOM

VOORBEELDEN

PAROCHIEKERKEN PLANNEN

REGELGEVING & BELEID

LITERATUUR & STUDIEDAGEN

PROJECTBUREAU

STAKEHOLDERS

CONTACT

Kies

Locatie

- ☐ Vlaanderen
- ☐ Brussel Hoofdstedelijk Gewest en Wallonië
- ☐ Nederland
- ☐ Frankrijk
- ☐ Duitsland
- ☐ UK
- ☐ Andere EU-Landen, Zwitserland en Noorwegen
- ☐ Buiten Europa

Categorie

- ☐ Sport

☐ Welzijn en gezondheid

☐ Wonen

☐ Buurt- & bewonersactiviteiten, verenigingsleven

☐ Museum & expositie
- ☐ Concert & theater

☐ Horeca & verblijfstoerisme

☐ Congressen & vergaderingen

☐ Feesten & evenementen

☐ Bibliotheek
- ☐ Gemeentelijke administratie & dienstverlening

☐ Toeristische dienstverlening

☐ Huwelijk

☐ Rouw, afscheid & en gedenken

☐ Onderwijs

☐ Kinderopvang

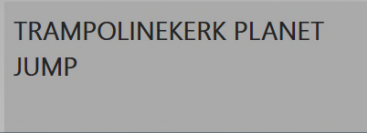
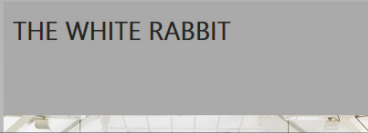
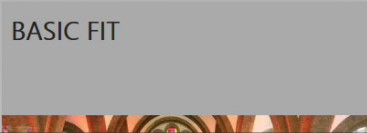
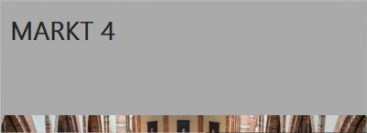
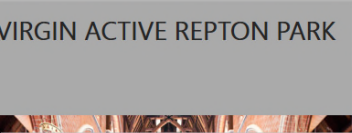
☐ Private (kantoor)bedrijvigheid

☐ Handel

☐ Publieke ruimte

☐ Nevenbestemming naast religieus gebruik

Ga

BWMSTR

Team

Vlaams

Bouwmeester

Betrokkenheid Vlaams Bouwmeester

- Partner in het Projectbureau
- Selectie van kwalitatieve ontwerpteams voor de haalbaarheidsonderzoeken
 - Brede bekendmaking via onze kanalen
 - Multidisciplinaire teams op basis van kwaliteitscriteria
- Aanbieden begeleiding na het haalbaarheidsonderzoek :
 - Formuleren projectdefinitie
 - Selectie uitvoerend ontwerper via instrumenten (open oproep, oproep geïnteresseerden)
- Verspreiden inzichten via:
 - studiedagen, small talks
 - publicaties, artikels

Geselecteerde ontwerpteams

- Bogdan-Vanbroeck – Rebel – KU Leuven
- TV Trace – U Hasselt
- Thys-Vermeulen – Studio Roma – KU Leuven

- Origin – Collectief Noord – U Antwerpen
- REST – Petillion-Ceupens – Trans – Endeavour – U Hasselt – KU Leuven
- Urbain – Studio Bont – Callebaut

Aandachtspunten

- Kerken blijken complexere ruimtes te zijn dan opdrachtgevers vermoeden
- Kracht van ontwerpend onderzoek **visualiseren en toegankelijk maken van inzichten voor opdrachtgevers, aftasten van grenzen (behoud erfgoedwaarde versus ontwikkeling),**
- Kracht van scenario's : dwingen om uiteenlopende toekomstige ontwikkelingen onder ogen te zien ... niet alleen de meest voor de hand liggende optie ...
- Waarborgen kritische reflectie : continue mogelijkheid tot stellen van pertinente vragen, betrekken van omgeving, bijsturen opgave ...
- Nadenken over de toekomst van kerken vraagt de bundeling van uiteenlopende expertise: ervaring met erfgoedomgeving, met transformatievraagstukken, met bijzondere technische vraagstukken (stabiliteit, technieken, akoestiek ...), vertrouwddheid met budgettaire context ...
- Mogelijkheid voor teams om zich echt te verdiepen in het thema, efficiënt te organiseren, methodiek aan te scherpen ... ontwerpteams groeien in inzichten, jargon, vertrouwen ...

Uitdagingen eigen aan kerkgebouwen

- Behoud versus ontwikkeling ... vinden van een goed evenwicht tussen behoud en valorisatie erfgoedwaarden en transformeren om verder gebruik en beleving mogelijk te maken
- Aansluiting zoeken van deze uitdaging met ambities van BRV
- Vertrekken van het gebouw of vertrekken van ambitie ? Kerken zijn gebouwd voor andere doelstelling, 'ombouwen' is complex
 - Sommige gebouwen zijn niet geschikt voor nieuwe functies : pleidooi om 'match' te zoeken onder meerdere kerken en meerdere functies. ! Betrekken van ontwerpers bij afwegingsvraagstukken welk kerkgebouw geschikt is voor welke functie !
 - Aanvaarden van beperkingen van het gebouw (pilaren hinderen zichtlijnen, moeilijk verwarmbaar in de winter, interieurelementen....) kan ook zinvolle benadering zijn ...
 - Vooral betekenis van het gebouw respecteren en actualiseren, meer dan bouwfysische veranderingen